

УДК УДК 323.1(497.2)+316.628:355.01"19"

DOI: 10.24144/2078-1431.2025.1(34).45-54

Ярослав Скочиляс,
аспірант спеціальності історія та археологія
кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ У МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: НА ПРИКЛАДІ БОЛГАРІЇ

Статтю присвячено розгляду проблематики етнополітичних конфліктів, які посилились під час мирного врегулювання Першої світової війни. У статті наголошено, що кожна криза та проблема мають початок, розвиток та кінець. Те, що відбулося після Першої світової війни, у міжвоєнний період та під час Другої світової війни — це не просто низка подій, які сталися в один час в локаціях, які знаходились недалеко одна від другої. Це система, що зазнала колапсу. У статті доводиться, що всі конфлікти, які відбулись у той період часу, розвивалися за одним і тим самим сценарієм; їх початок, розвиток та навіть їх вплив на сьогодення тісно пов'язані.

На прикладі Болгарії аналізується, як запустився ланцюжок подій, що призвело до численних конфліктів та зіткнень у цій країні. Проаналізовано процеси які відбувалися під час Першої, а потім і Другої балканської війни. Висвітлено їхній вплив на міждержавні відносини в регіоні. Звертається увага на зв'язок між балканськими війнами та Першою світовою війною, а між урегулюванням Першої світової, міжвоєнним періодом та Другою світовою. Детально розглядається вплив передачі території на подальші конфлікти, а також зіткнення, пов'язані з демографічним становищем.

Ключові слова: Болгарія, Перша світова війна, Друга світова війна, етнополітичні конфлікти, мирне врегулювання, міжвоєнний період, внутрішня македонська революційна організація.

This article is devoted to the consideration of the issues of ethno-political conflicts that intensified and spread in connection with the peaceful settlement of the First World War. The article considers that every crisis and problem has its beginning, development and end. What happened during the Second World War is not just a series of events that occurred at the same time in locations that are not far from each other. It is a whole system that met its collapse. The idea is highlighted that all the conflicts that occurred during that period of time developed according to one and the same scenario, they are connected, their beginning, their development and their impact on the present are closely intertwined.

Using the example of Bulgaria, it analyzes how the chain of events that led to numerous conflicts and clashes was launched. The processes that took place during the first and then the second Balkan war are analyzed. How they influenced international

relations in the regions. Attention is paid to the connection between the Balkan wars and the First World War, as well as the connection between the settlement of the First World War, the interwar period and the Second World War. The impact of the transfer of territory on subsequent conflicts and clashes in connection with the demographic situation is examined in detail.

Keywords: *Bulgaria, World War I, World War II, ethno-political conflicts, peaceful settlement, interwar period, internal Macedonian revolutionary organization.*

Перша світова війна закінчилась 29 вересня 1918 року, коли Болгарія підписала Солунське перемир'я з країнами Антанти, яке означало капітуляцію країни у світовій війні [13]. Це поклало початок ланцюгу капітуляцій, що сформувало нову систему міжнародних конфліктів, яка закріпила нові кордони та спричинила розростання етнічних конфліктів. Болгарське Царство було відносно новою країною в регіоні порівняно з великими континентальними і трансконтинентальними імперіями. Раніше домінуючими країнами на Балканському півострові були Османська імперія та Австро-Угорська імперія. Звичайно, жорстке імперське управління цими територіями створювало етнічну напруженість та конфлікти. Тому, коли ці імперії почали занепадати, частину цих конфліктів було вирішено, хоч і часто насильницьким шляхом (наприклад, між місцевим населенням та імперським, як це було в Греції між греками та турками).

Однак з появою нових країн почали з'являтися нові конфлікти та активізуватися старі. На нашу думку, ключову роль зіграли тип режимів всередині нових країн та в цілому тодішня система міжнародних відносин. Балканський півострів недарма називали пороховою діжкою Європи через велику різноманітність етносів та конфесій, що проживали і проживають на його території. Так, у ті часи у нових країнах, таких, як Королівство: Греція, Чорногорія, Сербія, Болгарське царство були поширені два основні ідеологічні напрями. Перший напрям — це прагнення до звільнення регіону від імперського володарювання старих імперій, передусім Османської, яка суттєво ослабла. Другий напрям — це імперський напрям у вигляді створення нових регіональних імперій. Реалізація першого напрямку відбулась у вигляді Першої балканської війни. Варто зазначити, що, крім позитивних аспектів у перемозі нових балканських країн щодо ліквідації конфлікту між імперським центром та де-факто колоніями, були й негативні. Звісно, релігія, культура, ідентичність та національні інтереси імперського центру не сприймалися більшістю населення регіону, тому руйнування імперської системи призвело до зникнення багатьох гарячих точок конфлікту. Проте ця деколонізація спричинила у свою чергу посилення міжетнічної та міжрелігійної напруги в момент конфлікту. Так, були здійснені численні злочини проти цивільного населення, зокрема масове вигнання його з місць проживання, погроми та розправи з представниками колишніх домінуючих груп, наприклад масове вбивство турецьких цивільних у селищі Едекої у листопаді 1912 року [12].

Перша балканська війна — чудовий зразок, наскільки важливо проводити виважену та збалансовану політику щодо зміни статусу територій.

Саме через суттєві помилки керівництва задіяних країн, недосконалість тогочасної системи міжнародних відносин було реалізовано другий напрям політики нових балканських країн. А саме — імперська ідея, яку нові країни запозичили у старих імперій.

Ця ідея сформувала державну систему, що негативно ставилась до етнічних меншин та провокувала нові етнічні конфлікти. Саме через ідею захопити якомога більше земель, хоч інколи і зі змішаним населенням, інколи взагалі з домінуючим населенням іншої національності, конфесії, етнічної групи утворився дисбаланс між Болгарією та іншими учасниками коаліції проти Османської імперії, що і призвело до другої балканської війни [10 р.97]. Тут можна простежити чіткий ланцюг подій, оскільки саме катастрофічна поразка Болгарії в другій балканській війні спонукала її до участі в Першій світовій війні, а поразка Болгарії в цій війні призвела до її участі та поразки в Другій світовій війні. Це показує, що етнічні конфлікти в цей історичний період — це не ізольовані інциденти, а система відносин, в якій, образно кажучи, завжди хтось буде на верху колеса, а хтось внизу, а єдиним виходом є злам цього колеса та зміна системи.

Звичайно, етнополітичні конфлікти між Болгарією та її сусідами є типовим прикладом і за схожим сценарієм ситуація розвивалась у той же період на всьому балканському півострові та всій Європі в цілому. Всі пройшли більш менш схожий шлях. Ключовим питанням у цій ланці було закінчення Першої світової війни, ця війна повністю змінила геополітичний простір Європи та всього світу, міжнародні відносини були перезавантажені оскільки з'явилися нові актори на міжнародній сцені, а також нові порядки. Стара монархічна система, яка існувала в Європі століттями, перестала існувати. Про цю війну казали, що вона мала стати війною, «що покінчить зі всіма війнами» [17]. Однак ключовий момент в тому, що сама система відносин не дуже змінилась і спричинила цю саму ситуацію через кілька десятиліть, тільки розклад сил і сторін змінився. Саме таку ситуацію передбачив у свій час французький генерал Фердинанд Фош, який говорив про мирні угоди Першої світової — «це не мир, а перемир'я на двадцять років!» [7]. Причина в тому, що країни-переможці не знайшли довгострокові рішення міжнародних проблем та конфліктів, замість того просто сфокусувались на розширенні своїх імперських володінь та ресурсів, вірячи, що це і є їхні довгострокові стратегічні інтереси, а також переконуючи переможені країни, що це служить і їхнім інтересам. Саме для цього переконання було створено Лігу Націй, щоб захистити новостворений світовий порядок. Хоча вже в ті часи були люди, які скептично сприймали нову систему.

З Болгарією ситуація була схожа. Цю країну вирішили доволі жорстко покарати, попри геополітичну ситуацію в довгостроковій перспективі, що, звичайно, не призвело до покращення ситуації в майбутньому. Варто зазначити — всередині самої Болгарії була поширена імперська ідеологія, яка служила мотивацією до реваншу і завоювання нових територій. Однак така ситуація була характерна і для інших балканських та в цілому європейських країн, і втрати територій в ході «другої національної ката-

строфи» призвели до ще більшого посилення цієї ідеології. Звичайно, це не проявилось одразу, однак з часом, після економічного відновлення та появи на карті Європи нових агресивних режимів, все змінилося. Ці режими спиралися на військову силу у зовнішній політиці і готувалися до реваншу, тому нова війна стала невідворотною. А територій Болгарське царство втратило багато, і це було болючим для нації. Офіційно закріпили нові кордони за рішенням Нейїського мирного договору, який був підписаний 27 листопада 1919 року у Парижі і був класичним договором переможців, який фактично не містив жодного сенсу для Болгарії як країни, крім прямої шкоди [14].

Болгарія зобов'язувалася віддати відразу велику кількість територій, і це були вагомі пункти договору. У зв'язку з тим, що союзники вирішили створити на місці Австро-Угорської імперії на Балканах Королівство Сербів, Хорватів та Словенців, Болгарія була змушена передати деякі свої західні території з такими містами, як Цариброд, Босилеград. А також частину Македонії, що належала Болгарії, з центром у місті Струмиця. Так Болгарське царство втратило приблизно 2573 квадратних кілометрів та близько 100 тисяч населення, що стало підґрунтям до майбутнього антагонізму між Болгарією та Югославією [5].

Згідно з демографічними даними, абсолютну більшість населення регіону становили болгари. Статистика вказує, що з населення західної країни, яке складало 64 509 мешканців, 54 750 були болгарами, другою за чисельністю етнічною групою були волохи, 549 мешканців вказані як люди інших національностей, а сербів лише 127 мешканців. Навіть зараз коли ці території перебувають дуже давно в складі сучасної Сербії, частка болгарського населення на момент сербського перепису 2002 року становила 70,9 % населення в Босилеграді а також 49,7 % населення в Цариброді, що тепер має назву Дмитровград. Ці дані свідчать про те, що передача територій мала лише геополітичний ситуаційний характер і не була підкріплена відповідним етнічним складом населення, яке би підтримало таку зміну територій. Це призвело до нових конфліктів [11].

Новий міждержавний конфлікт вибухне тут вже під час Другої світової війни, однак і в міжвоєнний період у регіоні стався активний етнополітичний конфлікт. Місцеве болгарське населення активно чинило опір сербській владі. На початок нового протистояння активно вплинуло те, що при окупації території західних країн болгарські школи та церкви закривались. Вважається, що після того, як 6 листопада 1920 року війська КСХС окупували територію, її в подальші роки залишило близько третини болгарського населення регіону, щоб уникнути репресій.

Як вже зазначалось раніше, на території Балканського півострову вже були схожі конфлікти. Наприклад, конфлікти між місцевим населенням та Османською імперією виливалися у партизанські форми спротиву. Так, у 1893 році було створено Внутрішню македонсько-одринську революційну організацію, яка мала на меті створення незалежної та суверенної Македонії. Її ідеологи вважали прийнятним об'єднання з Болгарією, оскільки організація мала у своїх рядах багато учасників болгарського походження

та почала представляти інтереси Болгарії. Ця таємна організація була задіяна в партизанській діяльності проти Османської влади і в конфліктах та збройних акціях. Після зміни геополітичної ситуації через зникнення імперської влади конфлікти не зникли, що знову ж таки доказує, що між-етнічні та міждержавні відносини в цьому регіоні — це наслідок системної проблеми, а не якогось одного режиму. Після Першої світової війни організація була реорганізована у Внутрішню Македонську Революційну Організацію (скорочено далі — ВМРО), яка продовжила участь в етнополітичних конфліктах [4].

ВМРО фактично очолила спротив передачі болгарських територій іншим країнам та чинила активний опір. Члени організації влаштували терористичні акти проти представників нової влади на втрачених територіях. Продовжуючи тему західних околиць, варто зазначити, що місцеве населення також активно підтримувало таку діяльність і спротив новій владі. Новий кордон місцеві жителі називали «чорною межею», підкреслюючи її незаконність, а жінки на початку окупації носили чорні хустки на знак жалоби. Військовий же спротив організувала фракція ВМРО, яка стала називатися Внутрішня революційна організація західних окраїн. Вона об'єднала різні підпільні болгарські групи і спочатку займалася поширенням болгарської літератури, однак з 1922 року організація стала нападати на сербські військові об'єкти, такі, як мости та залізничні колії. Це створювало численні проблеми для югославського уряду, а також для регіону, що тільки погіршило економічну, етнічну, соціальну та безпекову ситуацію навколо рішення передати регіон [1].

Системність проблеми з передачею території підтвердили майбутні події в регіоні, оскільки з початком Другої світової війни місцеве населення активно підтримувало наступ Болгарії на ці території у війні на боці Третього Рейху проти Югославії. А після закінчення війни, коли територію було повернуто Югославії, місцеве населення знову почало опір, який придушили репресіями [8].

Доля інших територій склалась схожим чином. За Нейїським договором Болгарія також втрачала Західну Фракію. Це був стратегічний регіон через доступ до Егейського моря і погіршувало позиції Болгарії через втрату єдиного доступу до цього моря і до торгових морських шляхів. Ситуація з цим регіоном дещо цікавіша за інші, оскільки спочатку за зазначеним договором ця країна передавалась під контроль країн-переможниць у Першій світовій війні, які зобов'язалися забезпечити доступ Болгарії до Егейського моря, однак самі ж порушили свою обіцянку, дозволяючи Греції окупувати цю територію після нетривалого французького мандату, через домовленості в ході конференції в Сен-Рено та Паризької мирної конференції. Це було закріплено в статтях 94–97 (частина VII) Севрського мирного договору [6] [15]. Болгари розцінили це як порушення Нейїського договору самими ж творцями цього договору, а передача території проводилася з маніпуляцією демографічним фактором, оскільки, згідно з демографічними даними, греки становили лише 14,8 % населення регіону. Болгари ж — близько 46,3 % населення, тобто більшість. Так Болгарія

втратила найбільш значиму територію з населенням приблизно 219 723 мешканця і площею в 8 578 квадратних кілометрів [9].

Така важка втрата для Болгарії та порушення обіцянки країн-переможниць щодо забезпечення доступу до Егейського моря тільки підкинуло дрова у вогонь спротиву і реваншизму. Болгарське населення зазнало значних репресій у вигляді примусової асиміляції та депортації. Після поразки Греції у війні з Туреччиною в 1922 році до Західної Фракії було переселено велику кількість грецьких біженців з Малої Азії, що призвело до посилення репресій проти болгар. Наприклад, широко відомим став інцидент у селі Тарліс (нині Ватітопос) 27 липня 1924 року, коли грецький офіцер наказав розстріляти 17 болгарських селян. Цей випадок викликав міжнародний резонанс і став предметом розгляду в Лізі Націй. На противагу такій політиці та ігноруванню міжнародної спільноти в регіоні було створено ще одну фракцію ВМРО. Ця фракція називалась Внутрішня тракійська організація, і вона займалась партизанською війною проти Греції. Попри те, що болгарський уряд пізніше виступив проти цієї фракції та ВМРО в цілому через міжнародний тиск це не означало, що конфлікт навколо цієї території закінчився. Так, у ході Другої світової війни Болгарія поверне цю територію [2].

Останньою територією, яку втратила Болгарія, — це Південна Добруджа. Цю територію Болгарія контролювала з моменту проголошення незалежності, тому вона вважалась національною і невід'ємною. Саме тому болгарське населення сприймало максимально болісно втрату цієї території в 1913 році внаслідок «підступного» з точки зору болгар нападу Румунії в ході другої балканської війни. Тут прослідковується чітка низка подій, оскільки втрату цієї та інших територій внаслідок другої балканської війни було названо першою національною катастрофою, що стало сильною мотивацією для вступу Болгарії у Першу світову війну [10, ст.117]. Втрата територій внаслідок Першої світової війни стала другою національною катастрофою і знову ж таки мотивацією до спротиву та повернення цієї території через вступ у Другу світову війну. Це показує, що навіть доволі великі проміжки часу не змінили систему, і проблема конфліктів все ще залишалась. Ситуація з Південною Добруджою була схожа на інші, оскільки, згідно з болгарським переписом 1910 року, 47,6 % населення становили болгарини, що були домінуючою групою в регіоні. Другою за чисельністю були турки, яких було 37,8 %, а румуни становили всього 2,3 % населення [3]. Через такий демографічний склад регіону, як і на інших територіях, тут вводилась асиміляція, культурні утиски та репресії. Внаслідок цієї політики тут також утворилась фракція ВМРО, яка називалась Внутрішня Добруджанська революційна організація. ВДРО проводила партизанські акції проти румунської влади, включаючи напади на її представників. Через це до 1928 року в регіоні діяв військовий стан. Фактично весь регіон був просто зоною бойових, хоч і партизанських дій, однак в якийсь момент ВДРО навіть планувала повномасштабне повстання. З часом, як і в інших регіонах, офіційна Софія дистанціювалась від боротьби за ці регіони. Однак у підсумку ця територія також була повернута Болгарією в ході Другої світової війни, що показало, що болгарини не змирилися з втратами [5].

Отже, приклад Болгарії є показовим та типовим. Результати Першої світової війни у вигляді Нейїського мирного договору назвали другою національною катастрофою. Для Болгарії це було приниженням, у ході якого переслідувалися лише ситуаційні політичні цілі переможниць Першої світової без будь-якого серйозного розгляду проблем регіону. Внаслідок це призвело до поглиблення існуючих протиріч та появи нових конфліктів між країнами та етнічними групами. В ході передачі територій етнічний склад населення не був врахований, що зіграло велику роль у поглибленні конфліктів та виникненні нових. Саме це і призвело до союзу між Болгарським Царством та Третім Рейхом, оскільки обидві країни втратили дуже багато внаслідок поразки у Першій світовій війні. Як вже було обґрунтовано вище, рішення, прийняті після війни, не тільки не вирішили наявні протиріччя між країнами та націями, а й створили нові. Через це обидві країни прагнули реваншу. Вони розуміли, що замість того, щоб вирішити ці протиріччя, країни-переможниці просто вирішили «покарати» всіх колишніх противників, тому переможені справедливо вважали, що їхнє становище безперспективне у тодішній міжнародній ситуації. Це призвело до вступу Болгарії у Другу світову війну на боці Третього Рейху і долучення країни у агресивні військові компанії осі проти колишніх переможців. Болгарія, яку змусили віддати території, а також пізніше долучитися до їх умиротворення, повернула втрачені регіони за першої можливості. Історія Болгарії цього періоду показує, що проблема етнополітичних конфліктів — не в конкретних урядах, подіях чи регіонах, вона в системі, яка продовжує насильство замість того, щоб знайти адекватне рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велев Венецислав. Забравени български земи. Западните покрайнини в периода между двете световни войни. София, 2009. «За буквите — О писменехъ» URL: <https://zenodo.org/records/7633510>
2. Палова. Мариела. Ролята на обществото на народите за разрешаване проблемите на българското малцинство в Западна Тракия и в Егейска Македония (1919 — 1925). 2003. Известия на Катедра Българска история и археология и Катедра Обща история — ЮЗУ «Неофит РИлески» — Благоевград 1. URL: <https://web.archive.org/web/20111007014750/http://www.history.swu.bg/PDF/19.pdf>
3. Статистически годишник 1910 година. 2024. Национален статистически институт Република България. URL: <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/God1910.pdf>
4. Biondich. Mark. The Balkans: Revolution, War, and Political Violence Since 1878. 2011. Oxford University Press. pp. 67–69. URL: https://www.academia.edu/11771273/Mark_Biondich_The_Balkans_Revolution_War_and_Political_Violence_since_1878
5. Boyar. Ebru and Fleet. Kate. Borders, Boundaries and Belonging in Post-Ottoman Space in the Interwar Period. 2022. Brill Academic Pub. URL: https://www.academia.edu/93651963/Borders_Boundaries_and_Belonging_in_Post-Ottoman_Space_in_the_Interwar_Period_Leiden_Brill_2023_

6. Bulgaria Marks 92 Years of Gruesome Neuilly Treaty after WW I. 2011. Novinite.com (Sofia news agency) URL: <https://www.novinite.com/articles/134306/Bulgaria+Marks+92+Years+of+Gruesome+Neuilly+Treaty+after+WW+I>
7. Churchill. Winston. The Gathering Storm (Volume I of The Second World War). 1948. Houghton Mifflin Company. p — 24. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Gathering_Storm.html?id=p0jmEAAAQBAJ&redir_esc=y
8. Crampton. R. J. (2008). «Bulgaria and the Second World War, 1941–1944». Bulgaria. Oxford University Press. p. 259. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/4029/1/137.pdf.pdf>
9. Detrez. Raymond. Refugees as Tools of Irredentist Policies in Interwar Bulgaria. 2015. IMISCOE Research Series. URL: https://www.academia.edu/51241507/Refugees_as_Tools_of_Irredentist_Policies_in_Interwar_Bulgaria?utm_source=chatgpt.com
10. Hall. Richard C. (2000). The Balkan Wars, 1912–1913: Prelude to the First World War. Routledge. p. 97, 117. URL: https://filedn.eu/l42SBo4Ys5t4NBu6SpvlzV4/MES%20LIVRES/LIVRES%20MACEDOINE%20HISTOIRE/2000-Balkan_Wars_1912-1913._Prelude_to_the_First_World_War.pdf
11. Knežević. Aleksandar. The Ethnic Make Up of the Population of Serbia — Census 2002. 2005. Academia. URL: https://www.academia.edu/10589225/Population_of_Serbia_according_to_nationality_in_results_of_Census_in_2002_СТАНОВНИШТВО_СРБИЈЕ_ПРЕМА_НАЦИОНАЛНОЈ_ПРИПАДНОСТИ_ПО_РЕЗУЛТАТИМА_ПОПИСА_2002_ГОДИНЕ
12. Sevgi. Atakan. «1912 Edeköy katliamı» [1912 Edeköy massacre]. Atlas: 88–94. URL: https://www.academia.edu/9787125/1912_Edeköy_Katliamı_Atlas_Tarih_Dergisi
13. The National Archives (2018-09-28). «The National Archives — Milestones to peace: the Armistice of Salonica». URL: <https://blog.nationalarchives.gov.uk/milestones-peace-armistice-salonica/>
14. Treaty of Peace Between the Allied and Associated Powers and Bulgaria, and Protocol and Declaration signed at Neuilly-sur-Seine, 27 November 1919. URL: <http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html>
15. Treaty of Peace between the British Empire and Allied Powers and Turkey UK Treaty Series No. 11 of 1920. URL: <https://web.archive.org/web/20140531175547/http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0011.pdf>
16. Vassev. Kaloyan. November 6, 1920: Serbia Occupies Western Outlands as per Treaty of Neuilly. 2024. Bulgarian news agency. URL: https://www.bta.bg/en/news/775922-november-6-1920-serbia-occupies-western-outlands-as-per-treaty-of-neuilly?utm_source=chatgpt.com
17. Wells. H. G. The War That Will End War. 1914. republication Read Books, 2016. URL: <https://www.gutenberg.org/files/57481/57481-h/57481-h.htm>

REFERENCES

1. Velev Venetsislav. Zabraveni bŭlgarski zemi. Zapadnite pokraĭnini v perioda mezhdu dvete svetovni voĭni [Forgotten Bulgarian Lands. The Western Outskirts in the Period Between the Two World Wars]. . Sofyia, 2009. «Za bukvyte — O pysmenekh». Retrived from <https://zenodo.org/records/7633510> [in Bulgarian].

2. Palova, Mariela. Rolyata na obshestvoto na narodite za razreshavane problemite na b'lgarskogo maltsinstvo v Zapadna Trakiya i v Egejska Makedoniya (1919–1925). 2003. [The role of the community of peoples in resolving the problems of the Bulgarian minority in Western Thrace and Aegean Macedonia (1919–1925). 2003]. Yzvestyia na Katedra Blharska ystoryia y arkhelohyia y Katedra Obshcha ystoryia — YuZU «Neofyt RYlesky» — Blahoevhrad 1. Retrived from <https://web.archive.org/web/20111007014750/http://www.history.swu.bg/PDF/19.pdf> [in Bulgarian].
3. Statisticheski godishnik 1910 godina. 2024. Natsionalen statisticheski institut Respublika B'lgariya [Statistical Yearbook 1910. 2024. National Statistical Institute of the Republic of Bulgaria]. Retrived from <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/God1910.pdf> [in Bulgarian].
4. Biondich, Mark. The Balkans: Revolution, War, and Political Violence Since 1878. 2011. Oxford University Press. pp. 67–69. Retrived from https://www.academia.edu/11771273/Mark_Biondich_The_Balkans_Revolution_War_and_Political_Violence_since_1878 [in English].
5. Boyar, Ebru and Fleet, Kate. Borders, Boundaries and Belonging in Post-Ottoman Space in the Interwar Period. 2022. Brill Academic Pub. Retrived from https://www.academia.edu/93651963/Borders_Boundaries_and_Belonging_in_Post_Ottoman_Space_in_the_Interwar_Period_Leiden_Brill_2023_ [in English].
6. Bulgaria Marks 92 Years of Gruesome Neuilly Treaty after WW I. 2011. Novinite.com (Sofia news agency) Retrived from <https://www.novinite.com/articles/134306/Bulgaria+Marks+92+Years+of+Gruesome+Neuilly+Treaty+after+WW+I> [in English].
7. Churchill, Winston. The Gathering Storm (Volume I of The Second World War). 1948. Houghton Mifflin Company. p — 24. Retrived from https://books.google.com.ua/books/about/The_Gathering_Storm.html?id=p0jmEAAAQBAJ&redir_esc=y [in English].
8. Crampton, R. J. (2008). «Bulgaria and the Second World War, 1941–1944». Bulgaria. Oxford University Press. p. 259. Retrived from <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/4029/1/137.pdf.pdf> [in English].
9. Detrez, Raymond. Refugees as Tools of Irredentist Policies in Interwar Bulgaria. 2015. IMISCOE Research Series. Retrived from https://www.academia.edu/51241507/Refugees_as_Tools_of_Irredentist_Policies_in_Interwar_Bulgaria?utm_source=chatgpt.com [in English].
10. Hall, Richard C. (2000). The Balkan Wars, 1912–1913: Prelude to the First World War. Routledge. p. 97, 117. Retrived from https://filedn.eu/l42SBo4Ys5t4NBu6SpvlzV4/MES%20LIVRES/LIVRES%20MACEDOINE%20HISTOIRE/2000-Balkan_Wars_1912-1913_Prelude_to_the_First_World_War.pdf [in English].
11. Knežević, Aleksandar. The Ethnic Make Up of the Population of Serbia — Census 2002. 2005. Academia. Retrived from https://www.academia.edu/10589225/Population_of_Serbia_according_to_nationality_in_results_of_Census_in_2002_СТАНОВНИШТВО_СРБИЈЕ_ПРЕМА_НАЦИОНАЛНОЈ_ПРИПАДНОСТИ_ПО_РЕЗУЛТАТИМА_ПОПИСА_2002_ГОДИНЕ [in Bulgarian].
12. Sevgi, Atakan. «1912 Edeköy katliamı» [1912 Edeköy massacre]. Atlas: 88–94. Retrived from https://www.academia.edu/9787125/1912_Edeköy_Katliamı_Atlas_Tarih_Dergisi [in English].

13. The National Archives (2018-09-28). «The National Archives — Milestones to peace: the Armistice of Salonica». Retrived from <https://blog.nationalarchives.gov.uk/milestones-peace-armistice-salonica/> [in English].
14. Treaty of Peace Between the Allied and Associated Powers and Bulgaria, and Protocol and Declaration signed at Neuilly-sur-Seine, 27 November 1919. Retrived from <http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html> [in English].
15. Treaty of Peace between the British Empire and Allied Powers and Turkey UK Treaty Series No. 11 of 1920. Retrived from <https://web.archive.org/web/20140531175547/http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0011.pdf> [in English].
16. Vassev. Kaloyan. November 6, 1920: Serbia Occupies Western Outlands as per Treaty of Neuilly. 2024. Bulgarian news agency. Retrived from https://www.bta.bg/en/news/775922-november-6-1920-serbia-occupies-western-outlands-as-per-treaty-of-neuilly?utm_source=chatgpt.com [in English].
17. Wells. H. G. The War That Will End War. 1914. republication Read Books, 2016. Retrived from <https://www.gutenberg.org/files/57481/57481-h/57481-h.htm> [in English].